

Janusz Włodzimierz Adamowski

Uniwersytet Warszawski

Aktywność nadawcza i programowa Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego – próba analizy

Broadcasting and journalistic activity of the Vatican Radio Polish Section – an attempt to analysis

ABSTRAKT

W lutym 2021 roku upłynęło 90 lat od chwili podjęcia działalności nadawczej przez Radio Watykańskie. Ta utworzona za pontyfikatu papieża Piusa XI, i z aktywnym udziałem jednego z „ojców” światowej radiofonii – Guglielmo Marconiego instytucja, przez lata swojej aktywności realizowała liczne ważne funkcje, od informacyjnej poczynając aż po integrującą. Warto jednak podkreślić, że była nie tylko radiem konfesyjnym, ale także ważnym „głosem” kolejnych następców swego założyciela na tronie Piotrowym, przemawiającym w sprawach wagi najwyższej w wielu językach, do jakże licznego, międzynarodowego audytorium. Jednym z tych języków był język polski, który formalnie pojawił się na antenie Radia w 1938 roku, gdy powołano do życia jego Sekcję Polską. Prowadziła ona swoją działalność (z krótką przerwą na okres kilku pierwszych lat wojny) w sposób różnorodny – od strony prezentowanych na antenie gatunków dziennikarskich – i zróżnicowany czasowo. Apogeum świetności Sekcji (podobnie zresztą jak i całego Radia) przypadło na lata pontyfikatu papieża-pielgrzyma Jana Pawła II, szczególnie doceniającego rolę i znaczenie środków społecznego przekazu

oraz dziennikarzy. Szeroka reforma mediów watykańskich, zapoczątkowana w 2015 roku przez papieża Franciszka, zredukowała samodzielność, a także wcześniejszą wysoką pozycję i znaczącą rolę Radia Watykańskiego (a w tym także jego Sekcji Polskiej) w systemie medialnym Państwa Watykańskiego. Działa ono jednak nadal, tradycyjnie, podobnie jak przed laty, obsługiwane przez ojców jezuitów, docierając do swoich słuchaczy przede wszystkim z przekazem o treściach religijnych.

SŁOWA KLUCZOWE:

Radio Watykańskie, Sekcja Polska Radia Watykańskiego, 90 rocznica, papież Pius XI, papież Jan Paweł II, papież Franciszek, reforma mediów watykańskich

ABSTRACT

In February 2021, the Vatican Radio celebrated the 90th anniversary of the launch of its broadcasting activities. Established during the pontificate of Pope Pius XI, and with the active participation of one of the “fathers” of global radio broadcasting, Guglielmo Marconi, over the years of its activities, this institution has performed numerous important roles ranging from providing information to integrating

a worldwide community. It is noteworthy, however, that it was not only a confessional radio, but also an important “voice” of the successors of its founder on Peter’s throne. The radio has served as a forum for discussions on matters of utmost importance in a number of languages, appealing to a large, international audience.

One of these languages was Polish which formally appeared on the radio waves in 1938 when its Polish Section was established. This section pursued its activities (with a short pause in the first few years of the Second World War) in a diversified manner, from the perspective of the journalistic genres presented on the air, and with varied lengths of programmes. The section’s peak activity, as well as that of the entire radio, came during the pontificate of

Pope-pilgrim John Paul II who particularly appreciated the role and importance of the media and journalists. An extensive reform of the Vatican media, initiated in 2015 by Pope Francis, reduced the independence, as well as the previously privileged position and significant role of the Vatican Radio, including its Polish Section, in the Vatican City State’s media landscape. However, the radio still functions, and, similarly as it has for many years, it is operated by the Jesuit Fathers, reaching out to its listeners with a predominantly religious content.

KEYWORDS:

the Vatican Radio, Polish Section of the Vatican Radio, 90th anniversary, Pope Pius XI, Pope John Paul II, Pope Francis, the reform of Vatican media

Podjęta 12 lutego 1931 roku działalność nadawcza Radia Watykańskiego jest nierozłącznie powiązana z licznymi akcentami polskimi, wplecionymi w tę aktywność w zasadzie w ciągu całej, bogatej, trwającej już ponad 90 lat, historii tej także ważnej rozgłośni radiowej.

POCZĄTKI NADAWCZOŚCI W JĘZYKU POLSKIM

Język polski, jako jeden z pierwszych języków narodowych, usłyszano w programie Radia Watykańskiego już przy okazji zainicjowanych przez papieża Piusa XI uroczystych obchodów 40-lecia opublikowania encykliki papieskiej Leona XIII *Rerum novarum* w roku inauguracji działalności tegoż radia. Już 20 marca 1931 roku, a więc kilka tygodni po formalnych narodzinach stacji, na jej falach pojawiło się tłumaczenie papieskiego „rocznicowego” wystąpienia na temat wspomnianej encykliki, którego autorem był ks. Tadeusz Zakrzewski, ówczesny rektor Instytutu Polskiego w Rzymie.

Szczególne zainteresowanie w Polsce wywołała przeprowadzona przez papieską stację, także z czynnym udziałem Polskiego Radia, transmisja uroczystości

kanonizacyjnych św. Andrzeja Boboli. Czterogodzinna transmisja ta, rozpoczęta 17 kwietnia 1938 roku o godz. 9.15 biciem watykańskich dzwonów oraz łacińskim *Laudetur Iesus Christus*, była mocnym polskim akcentem programowym. Tym samym wyprzedziła o zaledwie kilka miesięcy formalne powołanie do życia 24 listopada 1938 roku Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego, aktywnie wsparte ze strony ówczesnego generała Towarzystwa Jezusowego – o. Włodzimierza Dionizego Ledóchowskiego. Pierwszym kierownikiem Sekcji został jezuita o. Feliks Lasoń, który funkcję tę sprawował do 1951 roku.

Aktywność nadawcza Sekcji po klęsce wrześniowej 1939 roku została jednak znacząco ograniczona. Jeszcze 28 września tegoż roku w programach Radia Watykańskiego usłyszeć można było głos ówczesnego prymasa, kardynała Augusta Hlonda, którego orędzie miało na celu podtrzymanie ducha Polaków, zgodnie ze słowami hymnu państwowego, mówiącymi, że kraj nasz jeszcze nie zginął. Później jednak wiadomości o licznych prześladowaniach Polaków, jakim podlegali ze strony okupanta, stopniowo zanikały, głównie w związku z interwencjami niemieckiej służby dyplomatycznej. Jej przedstawiciele bardzo mocno i zdecydowanie naciskali na władze kościelne, by tego rodzaju informacje były eliminowane z ramówki Radia Watykańskiego, grożąc także poszerzeniem skali represji wobec ludności polskiej. W zasadzie dopiero u schyłku wojny, wobec stale rosnącej przewagi państw koalicji antyhitlerowskiej oraz wyraźnie już rysującej się klęski hitlerowskich Niemiec, problematyka polska zaczęła z wolna powracać do programu stacji. We wrześniu 1944 roku język polski pojawił się w cotygodniowych transmisjach niedzielnej Mszy św., a 26 grudnia tegoż roku wspomniany już wcześniej o. Lasoń, wspólnie z innym jezuitą – o. Ludwikiem Semkowskim, doprowadzili do emisji własnego autorskiego programu zatytułowanego *Przegląd wiadomości katolickich*.

Była to 15-minutowa audycja, nadawana dwa razy w tygodniu, początkowo w środy i soboty, a następnie we wtorki i piątki. Jej zasadniczym celem stało się przybliżenie słuchaczowi polskojęzycznemu wszelkich przejawów aktywności papieża, ale znaleźć tam można było również informacje dotyczące Polski, jak również wiadomości z życia religijnego polskiej diaspory. A kiedy, poczynając od roku 1947, w ramówce Radia Watykańskiego pojawił się jednolity dla wszystkich jego sekcji serwis informacyjny (przygotowywany przez odrębną organizacyjnie sekcję dzienników), jego polskojęzyczna wersja była emitowana o godz. 16.15.

POWOJENNY ROZWÓJ DZIAŁALNOŚCI SEKCJI POLSKIEJ

Przełom lat 40 i 50. ubiegłego stulecia, jak również pierwsze lata piątej dekady oznaczały dla polskiego Kościoła katolickiego czas wielkiej próby, był to bowiem okres szczególnego nasilenia walki stalinowskich władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) z wszelkimi przejawami religii i religijnej aktywności społeczeństwa. Apogeum tej walki oraz podjętych przez władzę represji wobec polskiego Kościoła przypadły na rok 1953, kiedy to został aresztowany (a następnie internowany) ks. Prymas Stefan Wyszyński. Radio Watykańskie starało się o tych sprawach mówić dość oględnie, zawsze z argumentacją, że nie może swoją aktywnością zaogniać tak trudnej i złożonej politycznie sytuacji kryzysu istniejącego w relacjach: władze PRL–Kościół. W programie stacji przeważały w owym czasie audycje oraz informacje *stricte* religijne, w tym wiele o charakterze historycznym. Więcej wątków aktualnych pojawiło się w tych audycjach dopiero po przesileniu październikowym 1956 roku, a zwłaszcza w okresie tzw. małej odwilży, związanej z powrotem Władysława Gomułki na funkcję I sekretarza sprawującej rządu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Przełom lat 40 i 50. ubiegłego stulecia,
jak również pierwsze lata piątej dekady
oznaczały dla polskiego Kościoła katolickiego
czas wielkiej próby, był to bowiem okres
szczególnego nasilenia walki stalinowskich
władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej
(PRL) z wszelkimi przejawami religii i religijnej
aktywności społeczeństwa.

Stopniowy powrót władz PRL do antykościelnej retoryki, widoczny w pierwszej połowie lat 60. ub. wieku, a przejawiający się m.in. usunięciem religii ze szkół, odbieraniem siostrzom zakonnym prawa do prowadzenia domów opieki czy też odmowami wydawania zezwoleń na budowę nowych świątyń, musiał także znaleźć swe odzwierciedlenie w audycjach Sekcji Polskiej. Orędzie biskupów polskich

do biskupów niemieckich oraz kościelne przygotowania do uroczystości millenijnych (1000-lecia chrztu Polski) zrodziły nową falę słownej agresji w propagandzie PRL wobec Kościoła, a zwłaszcza wobec czołowych przedstawicieli Episkopatu. Dobitym dowodem tej jawnie wrogiej postawy ówczesnych władz PRL stała się zwłaszcza odmowa przyjęcia papieża Pawła VI, wyrażającego wolę przyjazdu do Polski dla godnego uczczenia rocznicy chrystianizacji naszego kraju. Niemniej, Radio Watykańskie, by nie zaogniać i tak skomplikowanych politycznie relacji między państwem a Kościołem, starało się unikać w swych polskojęzycznych programach wielu drażliwych kwestii o jawnie politycznym wydźwięku, koncentrując się przede wszystkim na wielkich przemianach zachodzących pod wpływem działań podjętych jeszcze przez poprzednika Pawła VI, papieża Jana XXIII.

Przypomnijmy, że zapowiedziany 25 stycznia 1959 roku i zwołany z woli Jana XXIII Sobór Watykański II w najnowszych dziejach Kościoła to wydarzenie szczególnie¹, zmiany zapoczątkowane soborowymi decyzjami mają bowiem – po dziś dzień – znaczenie fundamentalne dla całego Kościoła rzymskokatolickiego. Stąd też, nie przypadkiem, wiadomości i inne przekazy związane z *Vaticanum II* zdominowały aktywność nadawczą wszystkich sekcji Radia Watykańskiego, zresztą nie tylko w okresie pontyfikatu „dobrego Papieża Jana”, ale także w początkach pontyfikatu jego następcy na tronie Piotrowym. Tak stało się również w przypadku działalności Sekcji Polskiej, która obszernie przybliżyła swoim słuchaczom nie tylko problematykę soborową, ale także liczne kwestie okołosoborowe, w tym m.in. tematy związane z szeroko pojętym ekumenizmem. Swoje opinie w tych sprawach mieli okazję zaprezentować na falach Radia najwybitniejsi wówczas przedstawiciele Episkopatu Polski, z kardynałem Stefanem Wyszyńskim oraz arcybiskupami: Antonim Baraniakiem i Bolesławem Kominkiem, a także późniejszym arcybiskupem krakowskim i papieżem – Karolem Wojtyłą na czele.

Dla Sekcji Polskiej jakże ważnym „tworzywem” programowym, stała się – w sposób niejako naturalny – także wspomniana już wcześniej tematyka millenijna jako swego rodzaju *antidotum* na kampanię nienawiści rozpętaną w mediach PRL, zwłaszcza po liście biskupów polskich do biskupów niemieckich. Sekcja Polska swoją codzienną aktywnością starała się niwelować skutki ataków wymierzonych w szczególności w ks. Prymasa Wyszyńskiego, łącznie z formułowanymi wówczas oskarżeniami o „zdradę żywotnych interesów Narodu polskiego”.

¹ Sobór rozpoczął swe obrady 11 października 1962 roku.

Przenosiny Radia do nowej siedziby w Palazzo Pio, przy Piazza Pia 3 w Rzymie (w pobliżu Bazyliki Watykańskiej) w 1970 roku umożliwiły poszerzenie jego programowej aktywności. Dla Sekcji Polskiej początek nowej dekady oznaczał także czas nieco spokojniejszego działania, związanego m.in. z zainstalowaniem się u władzy, u schyłku tego roku, nowej ekipy rządzącej, z Edwardem Gierkiem na czele, która początkowo doprowadziła do poprawy w relacjach wzajemnych Państwa i Kościoła. Innym ważnym czynnikiem sprzyjającym wzrostowi informacyjnej aktywności Sekcji Polskiej było utworzenie przy biurze prasowym Episkopatu specjalnego działu zaopatrującego watykańską rozgłośnię w informacje krajowe. Dzięki temu też można było stosunkowo szeroko informować słuchaczy o tragicznych wydarzeniach robotniczego protestu na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku. Ważnym komunikatem dla społeczności osób wierzących, że watykańska rozgłośnia chce być dla nich także ważnym źródłem informacji w sprawach wiary były szeroko komentowane w programie Sekcji uroczystości związane z beatyfikacją o. Maksymiliana Kolbego 17 października 1971 roku

Ta codzienna aktywność ulegnie zresztą już wkrótce, bo pod koniec tej dekady, nadzwyczajnemu zwielokrotnieniu – wraz ze wstąpieniem papieża-Polaka na tron Piotrowy. Towarzyszyć temu będą także starania (ostatecznie zakończone sukcesem w pierwszych miesiącach pontyfikatu Jana Pawła II) o coniedzielną transmisję z Watykanu Mszy św. w języku polskim. Te starania, podjęte w połowie lat 70. jeszcze przez ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego, zostały ostatecznie zwieńczone sukcesem – dziś już wieloletnia tradycja została zapoczątkowana właśnie przez nowego papieża-Polaka pierwszą transmisją 7 stycznia 1979 roku o godz. 16.30.

Ów pamiętny rok 1978 – czas wyboru Karola Wojtyły – był rzeczywiście momentem szczególnym nie tylko w dziejach Kościoła, ale także w całej historii watykańskiej rozgłośni (czy też szerzej – wszystkich watykańskich środków społecznego przekazu). Nazywany częstokroć „rokiem trzech papieży”, skupiał uwagę społeczności międzynarodowej wokół spraw Stolicy Apostolskiej głównie ze względu na odejście papieża Pawła VI, a następnie krótkotrwały pontyfikat jego następcy – Jana Pawła I oraz jego nagłą śmierć, wokół której narosło wiele tajemniczych, częstokroć o spiskowym charakterze, teorii i legend. Już po jego śmierci uwaga mediów światowych (a także – co oczywiste – watykańskich, będących przecież w istocie narzędziami w ręku głowy Kościoła rzymskokatolickiego) skoncentrowała się na osobie Karola Wojtyły, następcy przedwcześnie zmarłego papieża, który – przyjmując imiona swego poprzednika – nie tylko demonstrował

wolę kontynuacji jego działań, ale także budził wielkie zainteresowanie światowej opinii publicznej jako pierwszy od wielu set lat papież nie-Włoch. A ponadto – jako „przybysz z dalekiego kraju”, a ściślej – zza żelaznej kurtyny, która nadal dramatycznie dzieliła ówczesny świat na przeciwstawne politycznie obozy. „W istocie Jan Paweł II był pierwszym papieżem, który zainteresował się środkami społecznego przekazu, doceniał je i korzystał z nich w stopniu o wiele większym niż jego poprzednicy, świadom znaczenia, jakie mogą one pełnić w służbie ewangelizacji, promowania dobra i głoszonej przez Papieża konsekwentnie i z pasją »cywilizacji miłości«”². Nowy papież miał zresztą do mediów stosunek jednoznacznie pozytywny, doceniając ich wielkie znaczenie. Bardzo jasno artykułował swe poglądy w tej kwestii, mówiąc, że „zaangażowanie Kościoła w szybko rozwijającym się świecie środków przekazu musi być coraz głębsze. Globalna sieć komunikacji poszerza się i z każdym dniem rozbudowuje, media zaś wywierają coraz bardziej widoczny wpływ na kulturę i jej przekaz. Niegdyś media informowały o wydarzeniach, dzisiaj to wydarzenia są często kształtowane w taki sposób, aby odpowiadały potrzebom mediów”³. Jednocześnie, w jednym ze swoich wcześniejszych przemówień, podkreślał, że „(...) Kościół, zdając sobie sprawę z ogromnych możliwości mass mediów, zawsze łączył pozytywną ocenę z przypomnieniem, by nie ograniczać się wyłącznie do zrozumiałego zachwytu, lecz by przemyśleć i uzmysłowić sobie, że sugestywna siła tych »środków« wywierała na człowieka, wywiera i będzie wywierać szczególny wpływ, który zawsze należy brać pod uwagę”⁴.

Zainteresowanie osobą nowego papieża - Polaka było ogromne, a jego pochodzenie sprawiało, że podstawowym źródłem informacji o nim byli przede wszystkim jego rodacy, w tym także pracujący w Radiu Watykańskim. Ponadto nowy papież radykalnie odmienił tę dotychczas stosunkowo statyczną – jeśli chodzi o aktywność międzynarodową – papieską funkcję, stając się Wielkim

² G. Polak, *Wstęp*, w: M. Miller (oprac. i red.), A. Wiktorowicz (współpr.), G. Polak (wstęp), *Dziennikarstwo według Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 10.

³ Z papieskiego Orędzia na XXXV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Watykan, 24 stycznia 2001 r., w: M. Miller (oprac. i red.), A. Wiktorowicz (współpr.), G. Polak (wstęp), *Dziennikarstwo...*, dz. cyt., s. 144.

⁴ Orędzie na XV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Watykan, 10 maja 1981 r., w: M. Miller (oprac. i red.), A. Wiktorowicz (współpr.), G. Polak (wstęp), *Dziennikarstwo...*, dz. cyt., s. 217.

Pielgrzymem, głosicielem wiary i ekumenistą, odwiedzającym nawet te zakątki świata, które religii, którą reprezentował, nie były szczególnie przyjazne. A mając świadomość ogromnej siły środków społecznego przekazu i znając dobrze ich mechanizmy, nie wahał się z nich korzystać; w szczególności z tych mediów, które pozostawały w bezpośrednim zasięgu jego władzy.

WZMOŻONA AKTYWNOŚĆ PROGRAMOWA SEKCJI ZA PONTYFIKATU JANA PAWŁA II

Rzec można, że pontyfikat ten, jeden z najdłuższych w historii Kościoła, w nader znaczącym stopniu naznaczony został ponadprzeciętną aktywnością watykańskich środków przekazu, sumiennie relacjonujących każdy dzień aktywności Wielkiego Pielgrzyma. W ich działalności problematyka polska musiała zająć poczesne miejsce nie tylko ze względu na niespotykaną do tej pory międzynarodową aktywność nowej głowy Kościoła rzymskokatolickiego, ale także jego narodowość. Już bowiem pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny w 1979 roku zaowocowała wkrótce wielkim wstrząsem społecznym i narodzinami tzw. pierwszej „Solidarności”. Dodajmy w tym miejscu – nie tyle wolnego związku zawodowego, ile raczej wielkiego ruchu społecznego, wnoszącego swoisty ferment i powiew nadziei na zmianę w tym jakże szczególnym regionie świata. Szczególnym, albowiem znajdującym się przecież pod przemożnym politycznym wpływem mocarstwa, które ateizm i totalną walkę z religią uczyniło niejako swoim hasłem sztandarowym. Ten nowy, 10-milionowy ruch społeczny, swoim sprzeciwem wobec działań i mechanizmów politycznych dotychczas funkcjonujących, przyniósł ogromne turbulencje w system tzw. realnego socjalizmu. O tych działaniach rozgłośnia watykańska także chciała obszernie informować.

Ten czas niepokojów społecznych pogłębiły też znacząco nie tylko odejście Prymasa Tysiąclecia, sprawującego przez lata funkcję duchowego przywódcy milionów Polaków, ale także tragiczne wydarzenia na Placu św. Piotra. Zamach na życie Jana Pawła II, dokonany przez tureckiego terrorystę Alego Agcę 13 maja 1981 roku uniemożliwił papieżowi czynny, osobisty udział w uroczystościach pogrzebowych kardynała Stefana Wyszyńskiego. Dzięki jednakże transmisji radiowej, realizowanej 28 maja 1981 roku przez watykańską rozgłośnię, mógł chociażby w ten sposób – ze szpitalnego łóżka w klinice Gemelli – uczestniczyć w ostatnim pożegnaniu swego wielkiego Rodaka.

Obszernie relacjonowano też w Radiu wszystkie ważniejsze wydarzenia z okresu tego swoistego „karnawału wolności” w Polsce, związanego z próbami demokratyzacji systemu tzw. realnego socjalizmu, a więc choćby częściowego odzyskania utraconej po roku 1944 niezależności. Co warto szczególnie podkreślić: Sekcja Polska Radia Watykańskiego, poprzez swoją dziennikarską aktywność, uczestniczyła we wszystkich ważnych wydarzeniach tego okresu, dając obszerne relacje z I Krajowego Zjazdu „Solidarności” we wrześniu 1981 roku oraz wcześniejszej wizyty przedstawicieli kierownictwa tego związku w Watykanie, podejmowanych podczas specjalnej audiencji przez Jana Pawła II. Przekazywała również szeroko wiernym w Polsce treści homilii wygłaszanych przez Prymasa Wyszyńskiego oraz jego następcę – abp. Józefa Glempa.

Wprowadzenie stanu wojennego w Polsce, ogłoszone 13 grudnia 1981 roku przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego, przewodniczącego WRON, stanowiło wielki wstrząs nie tylko dla osób zamieszkujących w Polsce, ale także dla watykańskiej mikrospołeczności polonijnej z papieżem na czele. Radio Watykańskie, starając się nieść duchową pociechę w tym jakże trudnym czasie, wyraźnie rozszerzyło aktywność nadawczą Sekcji Polskiej. Obszerny opis tych działań odnaleźć można w rodzimej literaturze przedmiotu⁵, co niejako zwalnia autora tego opracowania z obowiązku szczegółowego ich opisu oraz analizy. Niemniej warto podkreślić szeroki wymiar tych działań, ukierunkowanych przede wszystkim na religijne umacnianie ducha Polaków. Służyć temu miały m.in. takie podejmowane przez watykańską stację przedsięwzięcia, jak transmisja przeprowadzona 10 października 1982 roku ze szczególnie podniosłej uroczystości kanonizacyjnej o Maksymiliana Kolbego, z osobistym udziałem papieża, czy też regularnie emitowane szczegółowe relacje na temat sytuacji społecznej w naszym kraju.

Wielce złożonym przedsięwzięciem (nie tylko programowym, ale także z organizacyjno-logistycznego punktu widzenia) były dla Sekcji Polskiej kolejne wizyty - pielgrzymki papieża Polaka do Ojczyzny. Po pierwszej, o której była już mowa uprzednio, i która w znacznym stopniu na nowo wyzwoliła wolnościowe dążenia jego rodaków, przyszedł bowiem czas na kolejne. A w tym tę szczególnie trudną – drugą, odbytą w skomplikowanym czasie, w realiach stanu wojennego. Jak również trzecią, kiedy przeżywająca coraz większy kryzys tożsamościowy

⁵ Nader obszernie pisze o tym Aleksander Woźny w monografii *Radio drogi. Papieska stacja wobec Polski stanu wojennego*, Kraków 2011.

PRL chyliła się już ku ostatecznemu upadkowi. Warto w tym miejscu podkreślić, że każdą z papieskich wizyt poprzedzał wielodniowy okres przygotowań, które były relacjonowane również w audycjach Sekcji w formule audycji o formacyjnym charakterze.

Po wielkiej systemowej zmianie, jaka dokonała się w Polsce i Europie w 1989 roku, którą znamionowały polski Okrągły Stół oraz upadek muru berlińskiego, Radio Watykańskie (a wraz z nim także jego Sekcja Polska) miały w tym sensie ułatwione zadanie, mogąc swobodnie funkcjonować w kraju, który odrzucił ideologiczne uprzedzenia, będące dotąd swoistą barierą dla jego aktywności. Poczynając od roku 1989 roku Radio mogło mieć w Polsce swego stałego korespondenta, korzystającego z pomocy utworzonej w tymże roku Fundacji Przyjaciół Radia Watykańskiego. Odważniej też, już bez dotychczasowych obaw, że naruszony zostanie kruchy kompromis w relacjach między Watykanem a władzami państwowymi PRL, można było odnosić się do wielu kwestii natury społecznej i politycznej. Innym słowy, ramówka programowa Radia, zmieniona (poszerzona, zwłaszcza w wymiarze czasowym) już w pierwszych latach 80. ubiegłego wieku, mogła być teraz wzbogacana wiadomościami z tzw. pierwszej ręki.

W latach 90. zmieniła się też sytuacja o tyle, że retransmisję programu przygotowywanego przez Sekcję Polską podjęło państwowe (potem publiczne) Polskie Radio. Oczywiście, w jakimś sensie stanowiło to dla watykańskiej stacji wyzwanie, wymagało bowiem przyjęcia standardów charakteryzujących nadawcę publicznego, a ponadto sięgnięcia do szerszego, aniżeli wykorzystywane dotychczas, spektrum informacji, czyli do serwisów informacyjnych wielkich światowych podmiotów agencyjnych. Pod koniec wspomnianej dekady Radio Watykańskie zrezygnowało z regularnych transmisji watykańskiej Mszy św. (transmisję taką prowadziło już Polskie Radio SA z Kościoła pod wezwaniem św. Krzyża w Warszawie), a obsługa krajowych serwisów informacyjnych została powierzona zespołowi Katolickiej Agencji Informacyjnej, utworzonej pod auspicjami Konferencji Episkopatu Polski. Nadal jednak, w bardzo szerokim zakresie, rodzime katolickie podmioty nadawcze korzystały z obsługi Radia Watykańskiego, towarzyszącego wiernie papieżowi Janowi Pawłowi II oraz jego następcom: Benedyktowi XVI i Franciszkowi, we wszystkich ich podróżach-pielgrzymkach zagranicznych. Po kanonizacji Jana Pawła II, poczynając od roku 2013, po uprzednim uzyskaniu zgody Stolicy Apostolskiej, Sekcja Polska podjęła regularną transmisję Mszy św., sprawowanej w języku polskim i w obecności polskich pielgrzymów

w każdy czwartek u jego grobu. Sygnał tej transmisji, poczynając od 25 kwietnia 2013 roku, jest pobierany przez kilkanaście stacji radiowych, zarówno krajowych, jak i polonijnych. Jest to w istocie jedyna polskojęzyczna cykliczna transmisja na żywo z Watykanu, nie dotycząca bezpośredniej aktywności aktualnie sprawującego swój urząd papieża. W tymże samym 2013 roku w programach przygotowywanych przez Sekcję Polską zostało utworzone tzw. pasmo wspólne, w którym nadawano przygotowane w ustandaryzowany sposób audycje nagrane przez polskie regionalne stacje radiowe, pozostające we władaniu Kościoła katolickiego. Poczynając od 1 marca, emitowano je na falach Radia Watykańskiego i retransmitowano we wszystkich stacjach, które były stronami tego programowego aliansu by wymienić tutaj takie, jak: Radio Jasna Góra z Częstochowy, Radio Rodzina z Kalisza, Radio Nowohuckie.pl z Krakowa, Radio eR z Lublina, Radio Nadzieja z Łomży, Radio Victoria z Łowicza, Radio Niepokalanów, Radio Doxa z Opola, Radio Głos z Pelplina, Radio Emaus z Poznania, Radio Via z Rzeszowa, Katolickie Radio Podlasie z Siedlec, Radio RDN Małopolska z Tarnowa i Nowego Sącza, Radio warszawa, Radio Rodzina z Wrocławia czy Katolickie Radio Zamość.

REFORMA MEDIÓW WATYKAŃSKICH I JEJ WPŁYW NA DZIAŁALNOŚĆ SEKCJI

Nieuchronnie też, głównie w związku z dokonującą się w procesie komunikowania wielką zmianą technologiczną, w codziennej działalności Radia Watykańskiego (a więc i jego Sekcji Polskiej) pojawił się Internet jako dominująca platforma komunikacji medialnej XXI wieku. Poczynając od roku 2003, zaczęto rozbudowywać stronę internetową stacji w języku polskim (która była też regularnie zaopatrywana w pliki dźwiękowe z nagraniami najważniejszych komunikatów, wypowiedzi oraz informacji), a w kilka lat później (w praktyce od roku 2007) zapoczątkowano elektroniczne przesyłanie biuletynu informacyjnego w języku polskim do zainteresowanych podmiotów.

Narastające problemy finansowe Watykanu, m.in. związane z malejącymi wpływami z tzw. świętopietrza (ale także ekonomicznymi skandalami: defraudacjami funduszy oraz nietrafionymi inwestycjami, których zasadniczym celem było polepszenie stanu finansów Stolicy Apostolskiej), sprawiły, że w drugiej dekadzie bieżącego stulecia zaczęto coraz częściej poszukiwać źródeł oszczędności, także kosztem daleko idących cięć w budżetach watykańskich środków społecznego

przekazu. Efektywność ich działania bywała też coraz mocniej i szerzej kwestionowana. Zaczęto o tym mówić już w latach pontyfikatu Benedykta XVI, a do zdecydowanych działań przystąpiono w początkach rządów jego następcy – Franciszka.

Rozległą reformę mediów watykańskich przygotował specjalny Komitet, któremu przewodniczył Brytyjczyk lord Christopher Patten, były szef renomowanego publicznego nadawcy: British Broadcasting Corporation (BBC). Wprowadzono istotne zmiany w strukturze administracji watykańskiej, polegające m.in. na powołaniu do życia w 2015 roku nowej dykasterii: Sekretariatu do spraw Komunikowania, w ramach której zostały ulokowane wszystkie środki przekazu pracujące na rzecz papieża, w tym również Radio Watykańskie.

Rozległą reformę mediów watykańskich przygotował specjalny Komitet, któremu przewodniczył Brytyjczyk lord Christopher Patten, były szef renomowanego publicznego nadawcy: British Broadcasting Corporation (BBC). Wprowadzono istotne zmiany w strukturze administracji watykańskiej, polegające m.in. na powołaniu do życia w 2015 roku nowej dykasterii: Sekretariatu do spraw Komunikowania, w ramach której zostały ulokowane wszystkie środki przekazu pracujące na rzecz papieża, w tym również Radio Watykańskie. Wcześniej nie były one formalnie częścią struktury rzymskiej kurii, teraz natomiast traciły swoją dotychczasową odrębność i niezależność programową, stając się częścią nowo powołanej dykasterii. Chodziło także i o to, by wobec wielkich przeobrażeń zachodzących w sferze komunikacji społecznej, a dokonujących się w zasadniczej mierze na bazie coraz bardziej wszechobecnego Internetu, unowocześnić system

medialny Watykanu. Tak się też stało, głównie poprzez zwiększenie obecności watykańskich środków przekazu w sieci (przy tej okazji został mocno rozbudowany informacyjny portal internetowy Państwa Watykańskiego), jak również znacząco większą jego obecność w głównych mediach społecznościowych: Facebooku, Twitterze czy Instagramie. Nie obeszło się przy tej okazji bez cięć, dość radykalnie „odchudzających” Radio Watykańskie, także poprzez likwidację wielu jego sekcji narodowych oraz uszczuplenie personelu tych, które jeszcze pozostały w eterze. Cięcia te dotknęły w sposób oczywisty także Sekcję Polską, co skutkowało nie tylko zmniejszeniem łącznego czasu nadawania oraz liczby emitowanych audycji, ale także liczebną redukcją jej składu osobowego.

Niemniej nadal pozostaje ona aktywnym, twórczym segmentem tego nowego, ujedliczonego mechanizmu medialnego Stolicy Apostolskiej, będącego owocem przeprowadzonej z woli papieża Franciszka reformy. W sposób oczywisty dominuje w jej audycjach problematyka formacyjno-religijna, jak również swego rodzaju „sprawozdawczość” w odniesieniu do życia codziennego i aktywności papieża oraz Kościoła rzymskokatolickiego i samego Państwa Watykańskiego.

Szczegółowa analiza zasobów archiwalnych Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego (dalece niekompletnych, a zniszczeniu uległa bowiem – niestety – dość znacząca, dzisiaj trudna do oszacowania ich część), dokonana przy okazji ich digitalizacji, wskazuje na bogactwo form.

Szczegółowa analiza zasobów archiwalnych Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego (dalece niekompletnych, a zniszczeniu uległa bowiem – niestety – dość znacząca, dzisiaj trudna do oszacowania ich część), dokonana przy okazji ich digitalizacji, wskazuje na bogactwo form, zarówno dziennikarskich, jak i tematycznych, zidentyfikowanych w jej ponad 80-letniej obecności w eterze. Znajdziemy tam, oprócz informacji stanowiącej podstawę aktywności każdego nadawcy

radiowego, także reportaże, felietony, komentarze i wywiady – by wymienić tylko najczęściej spotykane w radiowej ramówce formy dziennikarskiej twórczości. Jeszcze bogatsza była tematyka prezentowanych w eterze audycji, choć – co przecież w pełni zrozumiałe – dość zdecydowanie dominowała w nich szeroko pojmowana problematyka religijna obejmująca obszar zarówno teologii oraz spraw społecznych, żywo powiązanych z życiem codziennym Kościoła, jak i kwestie związane z kulturą katolicką, w tym także tworzoną przez osoby ściśle z nim związane stanu duchownego oraz świeckie.

Stosunkowo znaczna część tych programów – co oczywiście uznać należy za rzecz naturalną, zważywszy na szczególny charakter stacji – poświęcona została historii Kościoła (tutaj, wśród autorów, wybijają się zwłaszcza nazwiska Mariana Banaszaka i Marka Starowieyskiego). Jej bardziej merytorycznie pogłębione fragmenty odnaleźć można w audycjach dedykowanych męczeństwu Sióstr Nazaretanek (autorstwa Bogumiły Baran), encyklice papieskiej *Rerum Novarum* Leona XIII (i na tym tle – rozważaniom o społecznej roli Kościoła autorstwa Zbigniewa Wejcmana) bądź w słowno-muzycznych programach o Matce Bożej (autorstwa Marii Wójcickiej).

Szerokie naświetlenie na falach Radia Watykańskiego – Sekcji Polskiej zyskała problematyka ekumeniczna: od ważkiej kwestii dialogu chrześcijańsko-żydowskiego (autorzy audycji to m.in. abp Stanisław Gądecki i Aleksander Kowalski), poprzez analizę aktywności Wspólnoty z Taizé (autor ks. Andrzej Majewski) aż po Wspólne poszukiwanie: dialog z wyznawcami innych religii (autor – Adam Wolanin) i prezentację wspólnot katolickich wspierających wyznawców innych religii (autor – Wojciech Żmudziński).

Bogatą tematykę związaną z codziennym praktykowaniem wiary reprezentowały m.in. audycje szeroko omawiające zagadnienie *credo* wiary katolickiej autorstwa Henryka Pietrasa, dedykowane Apokalipsie – księdze wielkiego pocieszenia (Emilia Ehrlich), podejmujące rozważania na każdy dzień Adwentu (ks. Paweł Ptasznik) oraz wielkopostne spotkania stacyjne (autor – Władysław Węglarz).

Różnorodne kwestie społeczne znaleźć można w audycjach autorstwa Piotra Lenartowicza (*Ocalić człowieka. Kościół wobec zjawiska aborcji*) i Aleksandra Posackiego (*Nowe ruchy chrześcijańskie oraz sekty niechrześcijańskie*). Jako nader ciekawą oraz szczególnie aktualną uznać wypada też kwestię związków człowieka z naturą postrzeganą w świetle religii chrześcijańskich, a w tym antropologiczne

i filozoficzne problemy związane z budową zrównoważonego rozwoju (autorka – Magdalena Soczyńska-Gadomska).

Za szczególnie cenny uznać można rozległy tematycznie segment audycji poświęconych kulturze wysokiej i sztuce. Wśród nich znajdziemy interesujące audycje analizujące twórczość pisarską Jana Pawła II (Karola Wojtyły) autorstwa Marka Wilczyńskiego, opinie o. Tomasza Dostatniego na temat wierszy poetów piszących o miłości i nadziei bądź audycje o. Wacława Oszejcy poświęcone poezji. Na szczególniejszą uwagę zasługuje również cykl programowy zatytułowany *Wędrówki śródziemnomorskie* autorstwa Józefa Dużyka, jak również wiele innych audycji tematycznie związanych z kulturą, tak bliską wielu lokalnym środowiskom katolickim.

Radio Watykańskie (w tym jego Sekcja Polska) odegrało znaczącą rolę w najnowszych dziejach katolicyzmu, także polskiego. Zasługi tej rozgłośni wydają się liczne i niepodważalne, także w świetle jej szczególnie szerokiej aktywności widzianej poprzez pryzmat tematyki, jaką stacja (a w tym jej polskojęzyczny segment) podejmowała.

Jak z powyższego dość jasno wynika, Radio Watykańskie (w tym jego Sekcja Polska) odegrało znaczącą rolę w najnowszych dziejach katolicyzmu, także polskiego. Zasługi tej rozgłośni wydają się być liczne i niepodważalne, także w świetle jej szczególnie szerokiej aktywności widzianej poprzez pryzmat tematyki, jaką stacja (a w tym jej polskojęzyczny segment) podejmowała. Doceniali to także kolejni papieże, zwłaszcza przy okazji kolejnych jej jubileuszy, kierując do zespołu redakcyjnego Radia specjalne adresy i listy gratulacyjne. Reforma mediów watykańskich, realizowana z polecenia papieża Franciszka, szczęśliwie nie naruszyła też nadmiernie samej aktywności programowej tej instytucji, co z nieukrywaną

ulgą zostało przyjęte zwłaszcza przez starsze pokolenia wiernych, słabiej zaznajomionych z Internetem lub niemających do niego dostępu, a nawykłych do obcowania z przekazem radiowym.

BIBLIOGRAFIA

- Bea F., De Carolis A., *Ottant'anni della Radio del Papa. Vol.II. Giovanni Paolo II – Benedetto XVI (1978–2011)*, Citta del Vaticano 2011
- Dobrowolski T., Majewski A., *Sekcja Polska Radia Watykańskiego. W: Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych za granicą* (oprac. Krochmal A.). Wydział Wydawnictw Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Warszawa 2001.
- Miller M. (oprac. i red.), Wiktorowicz A. (współpr.), Polak G. (wstęp), *Dziennikarstwo według Jana Pawła II*, Centrum Myśli Jana Pawła II; Fronda PL, Warszawa 2008.
- Gęsiak L., *Radio Watykańskie jako wielokulturowa społeczność medialna*, w: *Psychologia kultury – kultura psychologii. Księga Jubileuszowa Profesor Haliny Grzymała-Moszczyńskiej*, Wydaw. Sacrum, Katowice 2018, s. 95–103.
- Gęsiak L., *Radio Watykańskie: tożsamość ewangelizacyjna – w stronę nowych rozwiązań*, „Perspektywy Kultury / Perspectives on Culture” 19 (2017), nr 4, s. 207–221.
- Gęsiak L., *Reform of the Vatican media, a difficult search for a new path*, „The Person and the Challenges” Vol. 7 (2017), No. 2, s. 5–22, DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/pch.2179>.
- Grzebień L. (red.), *Sekcja Polska Radia Watykańskiego. Złoty jubileusz 1938–1988*, Dyrekcja Generalna i Sekcja Polska Radia Watykańskiego, Rzym 1990.
- Koprowski A. *70 lat Sekcji Polskiej*, w: E. Vitalini Sacconi (red.), *Radio Watykańskie. Historia – Dzień dzisiejszy – Perspektywy*, Radio Vaticana, Roma 2009.
- Rozgłośnia świata*. Z o. Andrzejem Koprowskim SJ, dyrektorem programowym Radia Watykańskiego, rozmawia Jadwiga Knie-Górna, „Przewodnik Katolicki” 2005, nr 47, https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZS/rv_pk_rozmowa.html (dostęp: 19.08.2021).
- Sekcja Polska Radia Watykańskiego*, w: A. Krochmal (oprac.), *Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych za granicą*, NDAP. Wydział Wydawnictw, Warszawa 2001, s. 260–263.
- Woźny A., *Radio drogi. Papieska stacja wobec Polski stanu wojennego*, Wydaw. WAM, Kraków 2011.
- Woźny A. „Wokół nas burzą się wielkie moce”. *Papieskie radio od Marconiego po Internet*, „Przegląd Powszechny” 2009, nr 4, s. 89–101.
- Woźny A., *Reakcje na stan wojenny w Radiu Watykańskim*, „Przegląd Powszechny” 2007, nr 12, s. 11–26.

Biogram

Janusz Włodzimierz Adamowski – prof. dr hab., medioznawca i politolog. W latach 1999–2008 dyrektor Instytutu Dziennikarstwa WDiNP UW, a następnie dziekan tego wydziału (2008–2016). Od września 2016 r. pełni funkcję dziekana Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW. Członek rad programowych i redakcyjnych instytucji oraz czasopism naukowych, autor publikacji poświęconych problematyce funkcjonowania systemów i organizacji medialnych. Wieloletni członek Rady Nadzorczej Polskiego Radia S.A, w okresie 10.2014 - 01.2016 jej przewodniczący. Recenzent w postępowaniu o nadanie przez UKSW w Warszawie stopnia doktora *honoris causa* ojcu Federico Lombardiemu SJ – b. dyrektorowi Radia Watykańskiego.

ORCID: 0000-0002-0658-9683